Udvandringen fra Egypten er som et 17. majoptog uden bunader og flag

Børnebiblers interaktion med den kulturelle kontekst

Af Louise Heldgaard Bylund

*En børnebibels form og indhold interagerer med den kulturelle kontekst, som børnebibelen er opstået i. Denne artikel undersøger og diskuterer denne relation og indbyrdes afhængighed med udgangspunkt i den norske børnebibel **Bibelfortællinger for barn** og den danske **Sigurd fortæller bibelhistorier**. Analyserne viser, at børnebiblerne insisterer på, at bibelske fortællinger har relevans i nutidige børns liv, samt at de etiske og sociale værdier, som bliver præsenteret som positive i børnebiblerne, stemmer overens med de vestlige demokratiske samfund, som børnebiblerne udspringer af. Børnebiblerne er således parallelle med begreberne den kulturelle og liberale bibel, som Yvonne Sherwood og Jonathan Sheenan bruger om Bibelens rolle i den politiske diskurs.*

Nøkkelord: Bible reception, children's bibles, the cultural bible, the liberal bible

LOUISE HELDGAARD BYLUND (f. 1989), Cand. theol, ph.d.-kandidat, Institut for Kultur og Samfund, Aarhus Universitet. Adr: Hedemannsgade 1.1, 8000 Aarhus C
E-post: louise.heldgaard@cas.au.dk

INDLEDNING

I forordet til Sigurd fortæller bibelhistorier skriver Sigurd Barrett:

Uanset om man er troende eller ej, synes jeg, at bibelhistorierne er helt uundværlige, når vi skal præsentere vores børn for de værdier, vores kultur bygger på. I mødet med livets mange udfordringer synes jeg, at vores børn skal føle sig rustet til at vide lidt om, hvilke værdier den kristne tro bygger på, og hvilke fortællinger vores kultur er rundet af.

(Barrett 2010: 3)

Barrett ser en sammenhæng mellem den danske kultur, de bibelske fortællinger og de kristne værdier. Han anser således ikke Bibelen for at være en bog, der alene har relevans for en udvalgt gruppe personer, der tilhører et partikulært trossamfund. Bibelen som værk har en væsentlig relation til den kulturelle kontekst, som bibelfortællingerne genfortælles ind i. Også i Svein Tindbergs forord til sin børnebibel *Bibelfortællinger for barn* bliver det tydeligt, at bibelens

fortællinger har bred relevans: ”Jeg har forsøkt å nærme meg vanskelige temaer som sjalusi, misunnelse, svik og død, rett og slett fordi Bibelen, med sine fortellinger, berører absolutt alt” (Tindberg 2017: 5). Bibelen har universel relevans, eftersom den berører samtlige almenmenneskelige temaer.

At Bibelen og dens fortællinger bliver opfattet som kulturelt dannende, almene og i overensstemmelse med de vestlige demokratiske værdier er ikke unikt for nutidige skandinaviske børnebibler, men er derimod et bibelsyn med rødder i oplysningstiden og et efterfølgende bredt accepteret og anvendt standpunkt i den kulturelle og politiske diskurs. Jonathan Sheenan, Yvonne Sherwood og James G. Crossley har med hver deres afgørende forskningsprojekter stået fadder til termer som den kulturelle bibel, *the cultural Bible*, og den liberale bibel, *the liberal Bible*. I denne artikel vil jeg undersøge nutidige skandinaviske børnebibler som paralleller til den kulturelle og liberale bibel, der præsenteres i den politiske diskurs. Den ovennævnte forskning har primært beskæftiget sig med bibelreception i den politiske og kulturelle debat. Crossley argumenterer fx for, at den tidligere engelske premierminister David Cameron i sine taler bygger på ideen om den kulturelle bibel: “Cameron regularly makes the typical move of constructing the Bible and Christianity as vague and palatable as possible to a wide audience” (Crossley 2017: 151). Børnebibler er netop folkelige bibler med et bredt publikum. En undersøgelse af sammenhængen mellem børnebibler og den kulturelle bibel vil således kunne belyse børnebibler i deres relation til den kulturelle kontekst og samtidig bidrage med nye endnu ikke belyste perspektiver på begrebet om den kulturelle bibel.

Jeg vil i denne artikel give et kort overblik over forskningen i den kulturelle og liberale bibel. I artiklens anden del peger jeg på, at relationen mellem børnebibler og deres kulturelle kontekster grundlæggende udfolder sig på tre måder. I artiklens tredje del vil jeg i et case-studie af to udvalgte børnebibler vise, hvordan disse værker netop er i samtale med en konkret kulturel kontekst. Endelig diskuterer jeg, hvordan børnebiblerne er samstemmende med den kulturelle og liberale bibel, og hvilken konsekvens det har for den kristendom, som skandinaviske familier møder i dag.

DEN KULTURELLE OG LIBERALE BIBEL

Jonathan Sheenan undersøger bibelopfattelsen og bibelreceptionen i oplysningstiden i sin bog *Enligh-tenment Bible*. På foranledning af sekularisering og de nye videnskaber transformerer oplysningstænkere og nye oversættelser Bibelens autoritet fra at være Guds ord og vejen til frelse til at blive opfattet som den kulturarv, der dannede grundvold for det spirende vestlige demokratiske samfund:

“No longer tied to God’s Word, the Enlightenment Bible became authoritative by virtue

of its connection and relevance to human morality, aesthetics, and history. Instead of the-ology, culture would be the new rock atop which the legitimacy of the Bible was built."

(Sheenan 2007: xiv)

Sheenan argumenterer for, at opfattelsen af, at der er en tæt forbindelse mellem kultur og Bibelen, er opstået i forbindelse med oplysningstiden og dannelsen af den vestlige kultur i det hele taget (Sheenan 2007: X). Sheenan fokuserer på den engelske og tyske oplysningstid. James Crossley har med sin forskning vist, at den kulturelle bibel i høj grad er relevant i en nutidig britisk kontekst (Crossley 2014). Den kulturelle bibel er også en aktuel bibelopfattelse i dansk politik. I 2015 skrev den nyvalgte Venstre-regering i sit regeringsgrundlag, at "Danmark er et kristent land." Den daværende kirke- og kulturminister Bertel Haarder forsvarede formuleringen således:

Den kristne fortælling, de bibelske fortællinger, den kristne anskuelse er jo fundamental i dansk kultur. Det er jo også derfor, at kristendomskundskab er obligatorisk i skolen, for man kender ikke Danmark, hvis man ikke kender den kulturelle baggrund – og den er lige vigtig, hvad enten man er troende eller bare kulturkristen

(Meléndez & Tuxen 2015)

Begrebet den kulturelle bibel bruger Sheenan og Crossley om det faktum, at Bibelen opfattes som grundlaget for den vestlige kultur, som det ses i citatet fra Haarder ovenfor. Det uddybes ikke, hvordan Bibelen er fundamentet eller hvilke værdier, det medfører. En mere værdipræget opfattelse af Bibelen rummes derimod med Yvonne Sherwoods begreb om den liberale bibel. Også denne opfattelse af Bibelen er opstået i oplysningstiden. I et opgør med den herskende bibelopfattelse, hvor Bibelen læses som et fundament for monarkiet som gudsgivet, begynder oplysningstænkere som fx John Locke at læse bibelen med et fokus på menneske-værd, frihed og retfærdighed. Denne moderate og progressive bibelopfattelse går sin sejrsgang med oplysningstiden og opbygningen af de nye demokratiske samfund (Sherwood 2006: 51-52). Sheerwood viser med sin forskning, hvordan den tidligere amerikanske præsident George W. Bush er arvtager af opfattelsen af denne liberale bibel, eftersom han i sin bibelbrug netop generisk og uden specifikke referencer beskriver, at Bibelen støtter universelle værdier som frihed og retfærdighed (Sherwood 2006: 50).

Hvor den kulturelle bibel rummer den opfattelse, at der er en nær sammenhæng mellem kultur og bibel, betegner Sherwood med den liberale bibel den bibelbrug, som er i overensstemmelse med konkrete vestlige liberale værdier. Disse værdier er ikke partipolitisk liberale, men hvad der opfattes som universelle værdier i vestlige demokratiske samfund. Sheerwood og Crossley har i deres forskning undersøgt bibelreceptionen i den politiske og kulturelle diskurs i England og

USA. Danmark og Norge er som disse to lande vestlige og demokratiske og har således flere lighedspunkter. Danmark og Norge har dog samtidig en egen historie og kultur, der adskiller sig fra USA og England, hvilket betyder forskelle i fx synet på velfærdssamfund og forholdet mellem kirke og stat. Dette, mener jeg, ikke er afgørende i denne sammenhæng, eftersom den væsentligste indsigt er, at der er en tæt sammenhæng mellem bibelopfattelsen og den kultur, som en given bibel-reception opstår i, samt de værdier, som anses for universelt attråværdige.

Skandinaviske børnebibler er bibelgenfortælling til det brede folkelige publikum og afspejler dermed en generel populær bibelopfattelse. Med Sheenans, Sherwoods og Crossleys forskning står det klart, at der er en nær forbindelse mellem en given kulturel kontekst og dennes bibelopfattelse. En undersøgelse af skandinaviske børnebibler i lyset af begreberne om den kulturelle og liberale bibel vil således kunne belyse den bibel- og kulturopfattelse, som er til stede i børnebiblerne, og som det er udgiverens og forfatterens ønske at kommunikere til det brede publikum. En sådan undersøgelse kan ligeledes bidrage til at se nye muligheder for en anvendelse af begreberne om den kulturelle og liberale bibel i en mere populærkulturel kontekst ved siden af den politiske diskurs.

BØRNEBIBLERS INTERAKTION MED DEN KULTURELLE KONTEKST

Skandinaviske børnebibler indeholder bibelske genfortællinger til børn og familier i en nutidig vestlig kontekst. De oprindelige bibelske fortællinger har et væsentligt andet kulturelt ophav, nemlig antikkens Mellemøsten. Det er således en primær opgave for forfatterne af nutidige børnebibler at overkomme denne kulturforskel, hvis de ønsker, at antikke bibelske fortællinger skal være forståelige og relevante for et skandinavisk barn i dag.¹ Ole Davidsen slår i sin artikel "Evangeliefortællingens udsigelse" fast, at evangeliernes budskaber og lignelser ikke blot er metaforer for den forudsatte læsers liv men forbinder evangeliernes verden og den forudsatte læsers verden metonymisk. Det vil sige, at fx den fremtid, som Jesus omtaler i sin forkyndelse falder sammen med den forudsatte læsers. Metonymisk betyder, at evangeliernes narrative virkelighed er den samme som den forudsatte læsers og ikke blot metaforisk kan sammenlignes med denne (Davidsen 1990: 55). Fortællingerne i de skandinaviske børnebibler interagerer med to yderst forskellige kulturelle kontekster, dels den nutidige skandinaviske og dels den antikke mellemøstlige, og det er spørgsmålet, hvorledes børnebiblerne vil forbinde den bibelske verden og den implicitte læsers, metaforisk eller metonymisk?

Mit arbejde med de to børnebibler afslører, at interaktionen mellem børnebibel og kultur foregår særligt på tre forskellige måder, som jeg vil præsentere

1 Formidlingen hjælpes på vej af den bro af kristen tradition og bibelreception, der gennem tiden trækker forbindelse mellem antikkens Mellemøsten og vores nutidige vestlige samfund, men kulturforskellene er på ny aktuelle, hver gang en ny generation skal præsenteres for de bibelske fortællinger.

nedenfor.² De konkrete eksempler på de tre interaktioner findes i artiklens tredje del, hvor jeg vil analysere to nutidige skandinaviske børnebiblers interaktion med deres kulturelle kontekst.

Den første måde, hvorpå børnebibler interagerer med den kulturelle kontekst, er, at fortællingerne i børnebiblerne trækker på en forhåndsviden om barnets egen kultur, som barnet formodes at have i kraft af sin tilknytning til denne. Denne forhåndsviden udnyttes til at forklare begreber og fænomener, som formodes at være fremmede for barnet grundet afstand i tid og rum til den oprindelige kulturelle kontekst, nemlig det antikke Mellemøsten. I modellen neden for går pilen fra kultur til børnebibel, fordi den nutidige kulturelle kontekst kan bidrage med en viden, som er nødvendig for børnenes forståelse af bibelfortællingerne.

Den anden interaktionsform er i modellen illustreret med en pil fra børnebiblerne til kulturen. Her bruges de bibelske fortællinger at bidrage til barnets forståelse af egen kultur. Fortællerne ønsker ætiologisk at forklare nutidige kulturelle fænomener og praksisser. Dvs. at kulturelle fænomeners oprindelse forklares, fx forskellige helligdage. Barnet formodes ikke at kende denne sammenhæng mellem en given praksis og den bibelske oprindelse, og det har derfor værdi for fortællerne at oplyse om denne.

Den tredje og sidste interaktion mellem børnebiblerne og den kulturelle kontekst er i højere grad end de to foregående implicit. Her er der ikke tale om, at kulturel eller bibelsk viden eksplicit udnyttes og udveksles. Den tredje interaktion bygger på en analyse af hvilke værdier eller aspekter ved tilværelsen, der fremhæves som henholdsvis positive og negative i de bibelske fortællinger. Disse værdier synes i høj grad, som vi skal se nedenfor, at være i interaktion med de værdier, som i øvrigt anses for at være positive eller negative i den kulturelle kontekst, som børnebiblerne udspringer af. Samtidig fremstår værdierne som Guds vilje i form af bud eller Jesus-ord. Dermed legitimeres de givne værdier og deres universalitet cementeres yderligere i den kulturelle kontekst. Pilen går således begge veje i modellen, eftersom kulturen i første omgang bidrager med værdierne, hvor børnebiblerne bidrager med re-aktualisering og legitimering af disse i kulturen.

2 Kultur er som begreb mangetydigt og vanskeligt at definere. Jeg forholder mig i denne artikel til kultur i bred forstand, som det er defineret af den engelske antropolog Edward Burnett Tylor i 1871: "that complex whole which includes knowledge, belief, art, morals, law, custom and any other capabilities and habits acquired by a man as a member of society." (Tylor 2010: 1). Tylors definition indleder det klassiske værk *Primitive Culture* og er på trods af den ældre dato en kulturdefinition, der fortsat bruges i antropologi som forskningsfelt, hvorfor *Primitive Culture* i 2010 blev genudgivet i serien *Books of Enduring Scholarly Value* ved Cambridge University Press. Børnebibler er som børnelitteratur og religiøs formidling selv en del af en given kultur og står ikke uden for den. Denne analyse have til formål at undersøge, hvordan børnebiblerne interagerer med den kultur, som de er en del.

Yderligere kulturelle interaktioner og koder, som fx sprog, humor, illustrationstradition er selvfølgelig også tilstede og betydningsfulde i børnebiblerne. Her undersøger jeg de tre interaktioner, hvor forfatterne mere eksplicit og specifikt knytter kultur og bibel sammen.

Børnebiblers interaktion med den kulturelle kontekst	
1. Børnebibler bruger barnets formodede forhåndsviden om egen kultur:	Børnebibler ← Kultur
2. Børnebibler forklarer kulturelle fænomener ætiologisk:	Børnebibler → Kultur
3. Børnebibler aktualiserer, kritiserer og legitimerer bestemte værdier:	Børnebibler ↔ Kultur

BIBELFORTELLINGER FOR BARN OG SIGURD FORTÆLLER BIBELHISTORIER
Svein Tindberg og forlaget J. M. Stenersens Forlag udgav i 2017 *Bibelfortællinger for barn*. Tindberg er skuespiller og forfatter kendt for forestillingerne *Markusevangeliet (Evangeliet etter Markus)*, *Apostlenes gjerninger* og *Abrahams børn*.

Sigurd Barrett er dansk tv-personlighed, der har optrådt med klaver og tøjdyr i en række populære børneprogrammer på Danmarks Radio. I år 2010 udgav han *Sigurd fortæller bibelhistorier* på Politikens forlag, som er et af Danmarks største forlag. Værket vandt boghandlernes børnebogspris BMF-prisen i 2010. Disse to børnebibler er således et norsk og et dansk eksempel på, at genfortælling af bibelhistorier i disse år ikke udelukkende er en opgave for teologer, præster og bibelselskaber.³

Begge børnebibler inddrager andre medier og interaktive elementer i deres bibelgenfortællinger. I begge værker findes sange, som supplerer fortællingerne. Tindbergs fortællinger indeholder desuden opfordringer til forskellige kreative aktiviteter og spørgsmål til læseren. Det bibelske narrativ efterfølges af to skuespil. Barrett udgav sammen med bogen en DVD, hvor han med tøjdyret Snapper udfolder fortællingerne og synger sangene. Der er således adskillige ligheder mellem disse to børnebibler, forfatterernes tilgang og forfatterernes baggrund.

Jeg vil nedenfor undersøge, hvordan disse to børnebibler bruger de tre former for kulturel interaktion, som jeg har skitseret ovenfor. De to udvalgte børnebibler er udkommet på ikke-kirkelige forlag og er skrevet af ikke-teologer og synes dermed at have større tilbøjelighed til at interagere med den almene kultur, som de er udsprunget af, til forskel fra børnebibler, som er skrevet til og i et specifikt kirkeligt miljø. De to udvalgte værker er derfor særligt egnede til undersøgelser af forholdet mellem kultur og børnebibel og afprøvning af de teser, som er formuleret ovenfor. Børnebiblerne er udkommet i henholdsvis Norge og Danmark og udspringer således af kulturelle kontekster, der i høj grad er sammenlignelige og parallelle. Der er dog også nationale forskelle i historie og

3 Andre eksempler på samme tendens er skuespiller og filminstruktør Hella Joofs *Båven om Gud* og forfatter Jens Blendstrups og illustratør Mette Marcussens *Ustyrlige sønner*. Også Bibelselskabet har udgivet flere bibelgenfortællinger af forfattere uden teologisk baggrund fx forfatter Kim Fupz Aakesons *Næste, Det store party og Per, Poul & Farmand* og forfatteren Ida Jessens *Bibelhistorier*.

traditioner, som viser sig at have betydning for børnebiblernes tekst og billeder, hvilket vil blive tydeligt nedenfor.

Værkerne er illustrerede, og er med børnelitteraturforskeren Kristin Hallbergs begreb ikonotekster:

Bilderbokens 'egentliga text' är interaktionen mellan dess båda semiotiska system. Dvs. det är först i lärsituationen när den implicerade interaktionen bild/text förverkligas som 'bilderbokstexten' bliver en realitet. Denna 'text' kallar vi fortsättningsvis ikonotext
(Hallberg 1982: 165).

Den egentlige børnebibeltekst er således tekst og billede samt den interaktion, der er imellem disse semiotiske systemer. Jeg vil derfor analysere både tekster og billeder nedenfor.

BØRNEBIBLER BRUGER BARNETS FORMODEDE FORHÅNDSVIDEN OM EGEN KULTUR

Der kan synes at være en næsten uoverstigelig afstand mellem skandinaviske børns nutidige hverdag og antikkens Mellemøsten, som danner ramme om de bibelske fortællinger. Brugsgenstande eller begreber kan spille en stor rolle for betydningen af fortællinger og lignelser, og når den implicitte læser i børnebiblerne ikke formodes at kende disse, må de forklares, hvis læseren skal forstå fortællingerne og sammenhængene. Fortælleren i børnebiblerne udnytter den kulturelle forhåndsviden, som modtageren forventes at have, til at opnå forståelse af den kultur, som formodes at være fremmed.

To eksempler på denne strategi ses i Tindbergs genfortællinger. I Josef-fortællingen er en brønd en væsentlig rekvisit, og fortælleren må forklare, hvad en brønd er. I en fakta-boks til fortællingen står:

I denne historien er en gammel brønn viktig, men vet du egentlig hva en brønn er? Noen har brønn på hytta. Det finnes steder i Norge der det ikke går an å hente seg et glass vann på kjøkkenet, man må hente vann i brønnen.
(Tindberg 2017: 63)

I fortællingen om Moses bliver fænomenet udvandring forklaret:

Norge var under Danmark i 400 år, og Israelittene var i Egypt i 400 år. Tenk deg 17. mai-toget i Oslo. Det har du kanskje sett, i alle fall på TV. Det er veldig stort. Litt sånn må det ha sett ut den dagen israelittene dro fra Egypt, men selvsagt uten bunader og flagg.
(Tindberg 2017: 100)

Det havde været en mulighed at forklare en brønd som et hul i jorden beregnet til opbevaring eller opsamling af vand uden at associere til ture til hytten. Ligeledes kunne Tindberg have forklaret den store vandring uden at henvise til det kulturspecifikke optog i Oslo 17. maj. Men de to fænomener bliver altså forklaret med

henvisning til to norske fænomener, *hytta* og *17. maitoget*. Med disse henvisninger ønsker fortælleren ikke blot at opnå, at modtageren forstår definitionerne af, hvad genstanden eller fænomenet er. Snarere ønsker fortælleren, at modtageren kan koble de fremmede fænomener og genstande sammen med dennes egen nutidige hverdag i en norsk kontekst. Barnet skal ikke alene forstå årsags-sammenhængene i en fremmed kultur, men skal derimod indse relevansen af fortællingerne i eget liv og dermed det metonymiske sammenfald af fortællingens og barnets virkelighed. En måde, hvorpå forfatteren etablerer denne relevans, er ved at koble den implicitte læsers egen kultur tæt sammen med den fremmede kultur, der jo så netop ikke er så fremmed, som den kunne fremstå ved første øjekast.

Illustration 1 Barrett 2010: 184

Denne udnyttelse af den formodede forhåndsviden ses også i børnebiblernes illustrationer. I genfortællingen af lignelsen om den barmhjertige samaritaner ser man i *Sigurd fortæller bibelhistorier* en traditionel dansk folkekirkepræst gå forbi den tilskadekomme (se illustration 1). På den efterfølgende side ses en lille mand med en salmebog prydet af et kors gå i præstens fodspor. Ifølge teksten er det en kirketjener på vej på arbejde i kirken (se illustration 2). Det havde igen været muligt at forklare, hvad en levit og et tempel er. I stedet vælges denne anakronistiske løsning, hvor nutidigt dansk kirkepersonale indsættes i rollerne som lignelsens dårlige eksempler med den klassiske danske hvidkalkede folkekirke krybende i præstens fodspor på ryggen af en snegl. Det er således som ved eksemplerne ovenfor vigtigere, at den implicitte læser kan genkende personer og deres funktion i dansk kirke- og kulturliv, end at de historiske fakta videregives.

Igen er det værd at bemærke, at der er tale om et specifikt nationalt udseende på præsten og kirken. Selv med to beslægtede kulturer som den norske og den danske ville en direkte oversættelse af Barretts til norsk og Tindbergs til dansk ikke kunne fungere. Danske børn kender ikke 17. maj-optøget, og den norske præstekjole ser anderledes ud end den danske. Dette viser, at børnebiblerne i høj grad bygger på den konkrete nationale

Illustration 2 Barrett 2010: 185

kulturelle kontekst for at gøre de bibelske fortællinger så specifikt relevante og nære som muligt.

Børnebiblerne udnytter således den viden, som den implicitte læser formodes at have i kraft af den kultur, som dennes hverdag udspiller sig i. Denne viden kan bruges til at opnå en forståelse af fortællingernes fænomener og sammenhænge. Det er dog i mindst lige så høj grad væsentligt, at den implicitte barnelæser ved hjælp af disse anknætningspunkter til sin hverdag kan indse relevansen og betydningen af fortællingerne. Det primære formål for børnebiblerne er altså ikke, at læseren opnår forståelse af den fremmede kultur og livsverden, men at børnene kan få fornemmelse af, at fortællingerne taler relevant ind i eget liv og metonymisk deler identisk virkelighed på tværs af de kulturelle forskelle.

BØRNEBIBLER FORKLARER KULTURELLE FÆNOMENER ÆTIOLOGISK

En anden måde, hvorpå børnebiblerne interagerer mellem det bibelske univers og den kulturelle kontekst, er ved at forklare nutidige kulturelle praksisser og fænomener ætiologisk. Den implicitte barnelæser formodes at kende til fejring af jul, påske, pinse osv. men ikke at kende den bibelske forhistorie, som disse højtider bygger på. Denne manglende viden kan udbedres med de bibelske fortællinger. Samtidig bliver det igen tydeligt for læseren, at den bibelske verden ikke er fjern og fremmed, men faktisk har stor betydning for det liv, som barnet lever og den kultur, som det indgår i.

Et godt eksempel er fortællingerne om Jesus' fødsel, der hos Tindberg har overskriften "Fortellingen om julen" (Tindberg 2017: 133). Tindberg skriver: "Den natten alt dette skjedde, var selveste julenatten. Det er *derfor* vi feirer jul, for å huske barnet i stallen. Og *slik* stjernetyderne ga gaver til Jesusbarnet, gir vi hverandre gaver i julen" (Tindberg 2017: 143, min kursivering). Årsagen til julefejring og gaver er altså at finde i det bibelske univers. Også andre juletraditioner stammer fra fortællingen om Jesus' fødsel. Hos Barrett kan vi læse:

Det var smart, at Gud havde sørget for den flotte ledestjerne, for ellers havde de kloge mænd garanteret aldrig fundet det lille Jesusbarn. Og derfor sætter vi i dag alle sammen en stjerne fast øverst oppe på juletræet – så kan vi nemlig tænke på dengang, da Jesus blev født i Betlehem, og Gud tændte den smukke ledestjerne på Himlen (Barrett 2010: 156, min utheving).

Illustration 3 Barrett 2010: 155

Illustration 4 Barrett 2010: 156

Illustration 5 Barrett 2010:157

Billederne til Barretts tekst knytter ligeledes Jesus' fødsel og nutidig julefejrning sammen.

Ledestjernen på himlen er en traditionel juletræsstjerne (se illustration 3), og den lille nybagte familie i stalden er omkranset af traditionelt dansk julepynt. Selv æslet har fået en guirlande på (se illustration 4). Ved siden af billedet med den lille familie i stalden ses en nutidig dansk families julefejrning (se illustration 5). De to billeder er på trods af afstanden i tid og rum yderst parallelle. Stjerner, julepynt, gaver, vindueskig til stjernehimle og familiestunder karakteriserer julen både dengang og nu.

Julens ætiologi bliver med Tindbergs og Barretts genfortællinger tydelig for læseren. Dette synes dog ikke at være det primære formål. I ovenstående citater gør forfatterne normativt klart, at denne sammenhæng har og skal have betydning for vores julefejrning i dag. Vi skal huske barnet i stalden, når vi fejrer jul. Vi skal tænke på Guds ledestjerne, når vi sætter stjernen på vores juletræ. Jesus' rolle i julen blev således ikke udspillet i krybben. Barrett afslutter sin fortælling med at pege frem mod Jesus' voksne liv og skriver, at Jesus hjalp alle mennesker. Han gjorde syge raske, hjalp til tro på Gud osv.: "Og det kan Jesus stadig, selv om han bor oppe i Himlen i dag" (Barrett 2010: 157). Den implicitte læser skal vide, at karakteren Jesus i fortællingerne er en relevant og aktiv aktør også i barnets nutidige kontekst på trods af, at begivenhederne har stor afstand i tid og rum. Fortællingerne om Jesus har således ikke blot metaforisk lighed med barnets virkelighed, men er metonymisk definerende for barnets fortid, nutid og fremtid.⁴

Disse to første typer af interaktion mellem børnebiblers ikonotekst og deres kulturelle kontekst er parallelle på flere punkter. I begge typer bidrager fortællingerne til at uddybe den implicitte læsers viden, som er nødvendig for

4 For yderligere analyse af denne sammensmeltning af fortid, nutid og fremtid se Kasper Bro Larsens bidrag til dette nummer af Prismet.

forståelsen af sammenhængene. Det er nødvendigt at vide, hvad en brønd er, for at forstå historien om Josef, og det er ligeledes nødvendigt at forstå en præsts rolle i samfundet for at kunne indse pointen med den barmhjertige samaritaner. Ved siden af dette konkrete formål er der desuden et væsentligt ønske i børnebiblerne om, at barnet skal indse, at de bibelske fortællinger metonymisk er relevante i barnets eget liv. Fortællingerne kan umiddelbart synes fremmede og irrelevante, men med referencer til barnets hverdag i specifikke nationale kontekster er det ikke tilfældet, påstår fortællerne i børnebiblerne. Disse to typer af interaktioner har desuden det til fælles, at de består af eksplicite referencer til den kulturelle kontekst i billeder og tekst. Dette er ikke tilfældet i den tredje type interaktion, der i langt højere grad bygger på et implicit samspil mellem kultur og børnebibel.

DE KRISTNE OG KULTURELLE VÆRDIER

Den tredje måde, hvorpå børnebiblerne interagerer med den kulturelle kontekst, består af forfatterens udvælgelse, fremhævelse og legitimation af bestemte sociale og etiske værdier som særligt positive eller negative. Ved denne tredje interaktion nævner fortælleren ikke konkrete begreber eller genstande fra barnets hverdag, men denne interaktion bygger på min tese om, at de værdier, som fremhæves i børnebiblerne i høj grad er påvirkede af børnebiblernes kulturelle kontekst. Som citeret ovenfor, mener Barrett i sit forord, at børnebibler har til formål at præsentere børn for de værdier, som den danske kultur bygger på. Dette udsagn vækker spørgsmålet om, hvilke værdier Barrett faktisk videreformidler i sin børnebibel. Børnebiblerne formidler mange og forskelligartede værdier. Her fokuserer jeg på dem, som er gennemgående dels på tværs af det enkelte værk og dels på tværs af de to værker. Jeg vil begynde med at udpege de negative værdier eller aspekter ved menneskelivet og efterfølgende de positive.

Den første negative sociale værdi er misundelse. I begge børnebibler er misundelse en primær årsag til, at de mellem menneskelige relationer eller relationen til Gud krakelerer. I Tindbergs Bibelfortællinger understreger han dette gennemgående tema med "Misunnelligsangen." I sangen opsummeres fortællingerne om Adam og Eva, Babelstårnet, Jakobs sønner samt Saul og David. Hvert vers konkluderer, at hovedpersonerne befandt sig i et gunstigt udgangspunkt, men på grund af misundelse er disse hovedpersoner nu i en langt dårligere situation. Et eksempel er verset om Eva:

*Eva lekte hele dagen,
Hun var glad og hun var fri,
men nå er hun alltid lei seg,
for hun var misunnelig.*

(Tindberg 2017: 119)

Eva har gennemgået en udvikling fra leg, glæde og frihed til en evig følelse af tristhed, og det er misundelse, der er årsagen.

I *Sigurd fortæller bibelhistorier* fremhæver fortælleren ligeledes misundelse som et kerneproblem. I sangen "De ti bud" indeholder hvert vers en udlægning af et bud, og misundelse er et tema i udlægningen af de sidste bud om ikke at måtte begære sin nabos ægtefælle og ejendele. Det er desuden interessant, at misundelse fremhæves som særligt afgørende i sangens sidste opsummerende vers:

*Hvis du ikke misunder andre,
Hvis du holder disse bud,
Hvis i livet du husker på disse ord,
bli'r der plads til et liv fuld af fred på jord
fred mellem men'sker, fred med Gud.*

(Barrett 2010: 91)

Misundelse bliver i dette sidste vers ligestillet med at holde budene i det hele taget, hvilket vil medføre et fredeligt liv.

Et andet negativt aspekt ved tilværelsen er krig. I begge børnebibler beskrives krig som spild af ressourcer, der alene medfører negative konsekvenser. Tindberg skriver:

Slik er det med krig: Mange dør, mange sørger, og etterpå tenker alle at de aldri skulle begynt å krige. (...) Tenk, mange tusen mennesker som ville drepe hverandre på grunn av en slette som det ikke engang vokste gress på (Tindberg 2017: 114).

Barrett udtrykker med sin omskrivning af indtagelsen af Jeriko ligeledes en kritik af krig, der her lykkeligvis er undgået:

Tænk, at det lykkedes at indtage Jeriko – og så endda uden at føre krig. Ja, man kan nærmest sige, at de indtog Jeriko med sang og musik i stedet for med bomber og kanoner. De havde turdet tro på det gode og det nye, og sammen byggede de nu en ny stor fremtid i den smukke forjættede by, Jeriko (Barrett 2017: 99).

Den kanoniske Bibels fortælling om indtagelsen af Jeriko ender i krigshandling og erobring jf. Josvabogen 6,20–25. I bibelteksten har denne krig og efterfølgende sejr en klar positiv værdi for israelitterne. En krigs positive eftervirkninger godtages ikke i børnebiblerne. I citatet af Tindberg ovenfor gør han klart, at krig ikke er til fordel for nogen, da alle fortryder efterfølgende. Barrett gør ligeledes klart, at hvis man tør tro på det gode og det nye, kan krig undgås, og mennesker kan glæde sig over en fælles fremtid.

Misundelse og krig er således kerneproblemer i menneskers tilværelse ifølge *Sigurd fortæller bibelhistorier* og *Bibelfortællinger for barn*. Det er bemær-

kelsesværdigt, at begge disse aspekter primært er mellemmenneskelige etiske problemstillinger og således ikke aspekter, der direkte berører relationen mellem Gud og menneske.

Jeg vil nu vende mig mod tre positive sociale og etiske værdier, som findes attråværdige i børnebiblerne. Den første værdi er at være i stand til at sige undskyld og tilsvarende at kunne tilgive. Denne værdi bunder i en antropologi, der i begge børnebibler er defineret ved fri vilje.⁵ Mennesket har samtidig en samvittighed, så det ved, hvornår det har handlet rigtigt og forkert.⁶ Det bliver således en dyd for mennesket at lytte til denne samvittighed og kunne sige undskyld samt at kunne tilgive den, der undskylder. Tindberg præsenterer Josef som en rollemodel for tilgivelsen: "Josef havde tilgitt dem for lenge siden. For Josef visste at om du ikke tilgir, så gnager og gnager det i magen din, og da går det jo egentlig bare ut over deg selv." (Tindberg 2017: 84). I *Sigurd fortæller bibelhistorier* er genforeningen af far og søn i fortællingen "Sønnen der stak af" det gode eksempel, som læserne skal tage ved lære af. Barrett konkluderer: "Jesus fik også fortalt, hvor vigtigt det er at kunne sige undskyld og at kunne tilgive hinanden" (Barret 2010: 196).

I begge børnebibler er antropologien ved siden af fri vilje og samvittighed defineret af, at alle mennesker har værdi. Igennem Tindbergs *Bibelfortællinger* gives børn, både drenge og piger, stemme til at sige sin mening. Denne ytringsfrihed er for eksempel en del af Josefs grundindstilling til tilværelsen, som kommer til udtryk i mødet med Potifars overtjener:

"Nå havner du i fængsel!" skrek han til Josef. "Du har da vel lært at du ikke skal si hva du mener?" Josef forstod ingenting, for han hadde lært at det var motsatt. Han hadde lært å alltid si det han mente. Han hadde stor respekt for faren sin, han kunne være redd for brødrene sine, men én ting var han aldri redd for, og det var å si meningen sin (Tindberg 2017: 73).

Alle menneskers mening har værdi, og man skal ikke være bange for at udtrykke den uanset hvor stor en autoritet, man står overfor.

I Barretts genfortællinger bliver tro og tillid til Gud knyttet sammen med en tro på menneskets egne evner og værd. Peter bliver i genfortællingerne fremstillet som en bekymret figur, der af Jesus bliver belært om, at han ikke skal bekymre sig om dagens fangst, for det skal Gud nok sørge for, hvis blot Peter tror på det. Når Peter er knuget af bekymring, så fanger han ingenting (Barrett 2010:

5 Se fx Barrett 2010: 146: "Men det var ikke så nemt, for menneskene bestemte jo over sig selv, og selv om Gud havde planlagt, at de skulle være gode ved hinanden, så var de det ikke altid."

6 Se fx Tindberg 2017: 16: "Vi kommer alle fra Adam og Eva, og derfor har vi nok alle litt av Den hellige ånd i oss ennå. Kanskje er det grunnen til at vi alltid egentlig vet hva som er rett og hva som er galt?" Den livsånd, som Guds blæste i Adam og Eva, identificerer Tindberg med Helligånden og knytter den til vores moralske samvittighed. Kundskaben om godt og ondt følger således ikke af overtrædelsen af forbuddet om at spise af frugten men af det faktum, at mennesker bærer livsånd eller Helligånd.

173). Til tilbuddet om at være menneskefisker, rammes Peter igen af bekymring: "Tror du, vi kan det? spurgte Peter. – Ork ja, sagde Jesus. – Du husker nok – man skal bare tro på det, ikke?" (Barrett 2010: 174). Og Peter må overgive sig til Jesus' livsindstilling: "Tak Jesus! Fra nu af vil jeg altid tro på, at ting kan lade sig gøre ... især når Gud hjælper til!" (Barrett 2010: 174) Tro er således en tro på Gud og Guds indgriben i menneskelivet, men samtidig en tro på egne evner. Livsmod og frimodighed er en væsentlig del af Barretts trosbegreb. Det er et ideal at gå ubekymret til nye udfordringer og have tillid til, at når Gud sender fisk i éns retning, så har man også evnerne til at fange dem.

Det gode og ideelle menneskeliv er i kraft af sin unikke værdi defineret ved en tro på sig selv, modet til at sige sin mening og at kunne sige undskyld og tilgive, når de mellemmenneskelige relationer kræver det. Omvendt er misundelse og krig aspekter ved menneskelivet, som alene indebærer negative konsekvenser, og som derfor bør undgås. Disse værdier og menneskesyn synes i høj grad at være i overensstemmelse med det humane og demokratiske velfærdssamfunds idealer om ytringsfrihed, menneskerettigheder, retfærdighed og frihed. Børnebiblerne er således præget af den tid og kultur, de er skrevet i. Børnebiblerne skal dog ikke opfattes som passive modtagere for en kulturs idealer, men er i lige så høj grad aktive bidragsydere. Værdierne får i børnebiblerne legitimitet som universelle og gudsgivne. De er indbegrebet af Guds vilje og Jesus' forkyndelse. Forestillingerne om det ideelle menneskeliv i børnebiblerne afspejler således den norske og danske kultur og bidrager samtidig til bevarelsen og legitimeringen af netop denne kultur og dens idealer.

KONKLUSION: BØRNEBIBLER SOM PARALLELE MED DEN KULTURELLE OG LIBERALE BIBEL

Bibelopfattelsen i den politiske diskurs i dag er i følge Crossley og Sherwood udtryk for den kulturelle og den liberale bibel. Bibelen bliver præsenteret som kulturarv, der er afgørende for vores vestlige demokratiers kultur og samfund. Samtidig bliver Bibelens idealer og værdier præsenteret som værende i klar overensstemmelse med denne kulturelle kontekst.

Ovenfor har jeg analyseret to udvalgte børnebibler og vist, hvordan de på tre forskellige måder er i interaktion med den omkringliggende kultur. Børnebiblerne knytter den implicitte læsers hverdag sammen med de bibelske fortællinger ved at henvise til fænomener, som den implicitte læser formodes at kende, og børnebiblernes forfattere forklarer kulturelle fænomeners ætiologiske baggrund i de bibelske fortællinger. Når forfatterne peger på den tætte sammenhæng mellem de bibelske fortællinger og den kultur, den implicitte læser tager del i, så bidrager børnebiblerne til opfattelsen af, at vores kultur i høj grad bygger på de bibelske fortællinger, og at bibelen er samstemmende med denne kultur.

Børnebiblerne er dermed parallel med den kulturelle bibel.

Analysen af børnebiblernes værdier ovenfor viste ligeledes, at der er overensstemmelse mellem disse værdier og den kultur, som børnebiblerne er i interaktion med. De bibelske og kristne værdier, som forfatterne præsenterer som gudsgivne, er de demokratiske og moderat religiøse værdier, som kan indgå i og bidrage til et nutidigt demokratisk samfund. Børnebiblerne kan således ved siden af den kulturelle bibel karakteriseres som samstemmende med den liberale bibel.

Kulturopfattelsen i henholdsvis den kulturelle og liberale bibel er positiv, eftersom den aktuelle kultur og det aktuelle samfund bygger på bibelske grundholdninger og værdier, der er ideelle og ikke mindst bevaringsværdige. Vores vestlige demokratiske samfund har rødder og dermed legitimitet i det universelle og gudsgivne. Denne kultur er således den mest legitime og optimale, hvilket kan medføre en nedvurdering af andre kulturer og religioner som fx islam, hvilket Sheerwood advarer mod (Sherwood 2006: 54). Børnebiblerne kan kritisere konkrete fænomener i samfundet som fx krig eller hentyde til folkekirkens langsomme tempo ved at sætte den på ryggen af en snegl, men er grundlæggende i overensstemmelse med de idealer og værdier, som samfund og kultur bygger på, hvor kritik af krig og folkekirke også præger værdidebatten. Børnebiblerne får dermed en kulturunderbyggende og -bevarende funktion, som legitimerer kultur og samfund som gudsgivent og universelt. Dette er på flere punkter en væsentlig transformation af børnebiblernes forlæg i den kanoniske bibel.

I evangeliernes fremstilling af Jesus' forkyndelse og i Paulus' breve står værdiomvending og en radikal kritik af denne verdens værdier, hierarkier og statussymboler i centrum. En rig kan ikke komme igennem et nåleøje (Matt 19,24), børn er et eksempel til efterfølgelse (Mark 10,13-16) og herlighed opnås ved at tjene (Fil 2,6-11). I sin artikel "Kristus som værdiomvendende blik" om Første Korintherbrev fremstiller Henrik Tronier modsætningen mellem himmel og jord således:

De to forskellige visdomme, verdens visdom og Guds visdom (Kristus), bliver altså lokaliseret i hvert af de to dualistisk opdelt rum og dermed defineret gennem deres to forskellige kognitive ståsteder, hvorfra de anlægger to forskellige fortolkningsperspektiver på de sociale værdier. Kristus er et værdiomvendende blik i forhold til omverdens værdisættende blik (Tronier 2003: 174-175).

Der er en dualistisk modsætning mellem Guds visdom og verdens. Dette betyder, at Kristus forholder sig værdiomvendende til de værdier, som verden har fastsat. Dette kulturkritiske aspekt i Det Nye Testamente er fraværende i den kulturelle og liberale bibel og ligeledes de børnebibler, der knytter kultur og bibelens fortællinger og værdier tæt sammen. Det er et faktum, at den kultur, som evangelier og breve forholdt sig kritisk til, er en væsentlig anden end den

nutidige skandinaviske. Der er i dag ikke noget værdiomvendende perspektiv i at prise barnets livssyn som særligt ideelt, og et værdiomvendende blik på nutidens kultur og samfund ville indeholde andre aspekter end i antikkens Mellemøsten. Men når Bibel og kultur, Kristus' forkyndelse og demokratiske værdier knyttes så tæt sammen, som det er tilfældet i børnebibler i dag, levnes der ikke rum til det værdiomvendende blik, der kendetegner den kanoniske Bibels Kristus. Når forfatterne til børnebiblerne skriver de bibelske fortællinger ind i den samme tradition som den kulturelle og liberale bibel, bliver Kristus' værdiomvendende blik og dermed kulturkritik ikke en del af den forkyndelse, som møder norske og danske familier i dag.

LITTERATUR

- Barrett, Sigurd. 2010. *Sigurd fortæller bibelhistorier*. København: Politiken
- Blendstrup, Jens & Mette Marcussen. 2016. *Ustyrlige sønner*. Frederiksberg: Eksistensen.
- Crossley, James G. 2017. "God and the State". Side 146–162 i: Jim West & James Crossley (red.). *History, Politics and the Bible from the Iron Age to the Media Age. Essays in Honour of Keith W. Whitlam*. London: Bloomsbury T&T Clark.
- . 2014. *Harnessing Chaos: The Bible in English Political Discourse since 1968*. London: Bloomsbury T&T Clark.
- Davidson, Ole. 1990. "Evangeliefortællingens udsigelse" I: *Religionsvidenskabeligt tidsskrift* 17, s. 39–59.
- Hallberg, Kristin. 1982. "Litteraturvetenskapen och bilderboksforskningen". I: *Tidskrift för litteraturvetenskap* 3–4, s. 163–168.
- Jessen, Ida. 2016. *Bibelhistorier*. København: Bibelselskabets Forlag.
- Larsen, Kasper Bro. 2019. "Børnebibelen som kulturelt erindringssted mellem kirke-kristendom og kulturkristendom" I: *Prismet* 70 (2). s. 125–140.
- Meléndez, Lisbeth B. & Katja Tuxen. 2015. "Regeringen pointerer: Danmark er et kristent land" på dr.dk 30. jun. [online] Tilgængelig: <https://www.dr.dk/nyheder/politik/regeringen-pointerer-danmark-er-et-kristent-land> [4. okt. 2018].
- Sheenan, Jonathan. 2007. *The Enlightenment Bible*. New Jersey: Princeton University Press.
- Sheerwood, Yvonne. 2006. "Bush's Bible as the Liberal Bible (Strange Thought that Might Seem)". I: *Postscripts* 2.1, s. 47–58.
- Tindberg, Svein. 2017. *Bibelfortællinger for barn*. Oslo: J.M. Stenersens Forlag.
- Tronier, Henrik. 2003. "Kristus som værdiomvendende blik". Side 156–221 i: Troels Engberg-Pedersen (red.) *Den nye Paulus og hans betydning*. København: Gyldendal.
- Tylor, Edward Burnett. 2010. *Primitive Culture*. New York: Cambridge University Press.
- Aakeson, Kim Fupz. 2018. *Per, Poul & Farmand*. København: Bibelselskabets Forlag.
- . 2018. *Det store party*. København: Bibelselskabets Forlag.
- . 2018. *Næste*. København: Bibelselskabets Forlag.